

Stavovi prema samohranom roditeljstvu

ZORA RABOTEG-ŠARIĆ*

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

NINOSLAVA PEĆNIK

Studijski centar socijalnog rada

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Zagreb, Hrvatska

Izvorni znanstveni rad

UDK: 316.64-055.52-058.832

doi: 10.3935/rsp.v17i1.889

Primljeno: srpanj 2009.

Promjene u strukturi obitelji nailaze na različite društvene reakcije, a negativan stav društva prema jednoroditeljskim obiteljima može generirati društvenu ranjivost ove skupine. (Ne)razumijevanje okoline utječe ne samo na ponašanje drugih osoba prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci, nego i na njihove stavove i osobni doživljaj samohranog roditeljstva. Kako bi se povećao uvid u doživljaj novih oblika obitelji u našem društvu, provedeno je istraživanje stavova roditelja različitog bračnog statusa i spola prema samohranom roditeljstvu, te je provjerena povezanost stavova prema samohranom roditeljstvu s ostalim sociodemografskim obilježjima roditelja. Uzorak je obuhvaćao 384 roditelja iz dvoroditeljskih (301 žena i 83 muškaraca) i 376 iz jednoroditeljskih obitelji (325 žena i 51 muškarac) iz četiri najveća grada u Hrvatskoj. Za potrebe istraživanja konstruirana je Skala stavova prema samohranom roditeljstvu čije se čestice odnose na pretpostavljene osobine samohranih roditelja i na pretpostavljene učinke samohranog roditeljstva na razvoj djece. Rezultati su pokazali da pozitivnije stavove prema samohranom roditeljstvu imaju samohrani roditelji, žene, mlađi roditelji i roditelji boljeg materijalnog statusa. Drugi cilj istraživanja bio je ispitati razlike u percipiranom odnosu društva prema različitim podskupinama jednoroditeljskih obitelji. Prema mišljenju anketiranih roditelja, društvo se ne odnosi prema svim samohranim roditeljima jednako, već ih se diferencira s obzirom na način kako su to postali i spol. Dok je prema roditeljima udovcima i udovicama stav društva pozitivan, u nepovoljnoj su situaciji rastavljeni i neoženjeni očevi, a još više rastavljene i neudate majke. Najnepovoljniji s obzirom na percipirane stavove u društvu je položaj majki izvanbračne djece. Rezultati ovog i drugih istraživanja upućuju na to da samohrani roditelji mogu naići na poteškoće u uspostavljanju svog kredibiliteta kao roditelja koje mogu izvirati iz negativnih stavova i stereotipa o njima. Ukoliko se to događa od strane davatelja socijalnih usluga, može se govoriti o psihološkim preprekama ostvarivanju socijalnih prava na strani davatelja usluga.

Ključne riječi: stavovi prema samohranom roditeljstvu, jednoroditeljske obitelji, dvoroditeljske obitelji, rodne razlike.

---

* Zora Raboteg-Šarić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar/Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska/Croatia, Zora.Raboteg-Saric@pilar.hr

UVOD

Obitelji u suvremenom društvu

Demografski podaci svjedoče da je proces pluralizacije obiteljskih oblika, iako slabije izražen nego u većini europskih zemalja, zamjetan i u Hrvatskoj. Tako je, primjerice, stopa divorcijaliteta 1980. godine iznosila 0,16, a 2007. godine 0,21. Udio djece rođene izvan braka u 1980. godini bio je 5,1%, a 2007. godine 11,5%. Prema podacima popisa stanovništva 2001. godine, u ukupnom broju hrvatskih obitelji dominantan tip obitelji je nukleusna obitelj koju čini bračni par s djecom (58%), slijedi obitelj koju čini bračni par bez djece (27%), dok je udio obitelji u kojima jedan roditelj živi s maloljetnom ili odraslom nevjenčanom djecom u ukupnom broju obitelji 15%. Radi se uglavnom o majkama: 12,5% od ukupnog broja obitelji (Državni zavod za statistiku, 2008.). Samohrani roditelji su roditelji koji samostalno, bez drugog roditelja brinu za dijete. Razlog može biti razvod, smrt drugog roditelja ili rođenje djeteta izvan braka. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, u Hrvatskoj za 74 256 djece u dobi od 0 do 17 godina samostalno skrbi majka, a za 14 989 otac, što čini ukupno 10,7% maloljetne djece u Republici Hrvatskoj.

Promjene u strukturi obitelji izražene su u istom razdoblju u nizu europskih država te se nukleusne obitelji susreću sve rjeđe, a jednoroditeljske i rekonstituirane obitelji češće nego prije. Spomenute promjene nailaze na različite društvene reakcije. Britanska sociologinja Fiona Williams (2004.) opisuje dvije glavne interpretacije koje dominiraju raspravama znanstvenika i javnosti, a naziva ih demoralizacijskom tezom pesimista i demokratizacijskom tezom optimista. Tako pesimisti na promjene u obiteljskom životu gledaju kao na ishodište moralnog pada, gubitak obiteljskih vrijednosti, manjak socijalne stabilnosti i solidarnosti, manjkavo roditeljstvo i sebični individualizam. S druge strane, optimisti otkri-

vaju proces individualizacije putem kojeg se ljudi oslobađaju fiksnih konvencija i ograničenja te sami počinju oblikovati svoje živote i odnose. To omogućava traženje otvorenijih i demokratičnijih odnosa te odnosa koji su uzajamno zadovoljavajući, ali također znači i veću neizvjesnost i nestabilnost obiteljskog života.

Promjene u obiteljskoj strukturi ne moraju nužno biti popraćene i promjenama u stavovima prema obitelji i braku. Tako se, primjerice, u SAD-u brak i dalje smatra važnom društvenom institucijom, iako se u toj državi koncem prošlog desetljeća procjenjivalo da će više od polovine prvih brakova završiti razvodom. Prema jednom istraživanju na nacionalnom uzorku, 90% intervjuiranih osoba izjavilo je da se želi oženiti i ostati u braku (Thornton, 1996., prema Bogenscheider, 2000.). Uvid u mišljenje hrvatskih građana o nekim od ovih pitanja povećalo je Europsko istraživanje vrednota provedeno 1999. godine. Rezultati su pokazali da se s tvrdnjom »Brak je zastarjela institucija« slaže 10% sudionika (prema Črpić i Rimac, 2000.), za koje su kasnije analize pokazale da su mlađi i obrazovaniji (Aračić i Nikodem, 2000.). U istom istraživanju pokazalo se da je negativan stav prema razvodu braka izraženiji nego u Hrvatskoj u samo dvije od 32 europske zemlje obuhvaćene istraživanjem (Baloban, 2005.). Na ljestvici od 1 (»nikad«) do 10 (»uvijek«), 19,4% hrvatskih sudionika smatra da razvod može biti opravdan, dok ih 37,5% smatra da nije opravdan. S druge strane, većina sudionika (65,9%) odobrava samohrano majčinstvo kao slobodan izbor žene (prema Črpić i Rimac, 2000.).

Društveni stavovi prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci

Struktura obitelji je obilježje koje ima potencijal za stvaranje stereotipa i za etike-tiranje osoba (npr. nevjenčana majka, sa-

mohrani otac). To su dokazala istraživanja na studentima, učiteljima, medicinskim sestrama i socijalnim radnicima (prema Ganong i sur., 1990.) koja su utvrdila da je obiteljska struktura socijalna kategorija s obzirom na koju se stvaraju stereotipi, tj. pojednostavljena, pretjerano generalizirana i široko prihvaćena vjerovanja, primjerice o skupini ljudi koji imaju neko zajedničko obilježje, poput toga da sami skrbe za djecu.

Ganong i suradnici (1990.) proveli su meta-analizu 26 istraživanja stereotipa povezanih s obiteljskom strukturom. Ustanovljeno je da se, u odnosu na druge, osobe za koje se smatralo da dolaze iz nukleusne obitelji (odrasli u braku, djeca iz dvoroditeljskih obitelji) procjenjuju pozitivnije nego osobe za koje se smatralo da dolaze iz drugih oblika obitelji (odrasli koji nisu u braku, djeca iz jednoroditeljskih obitelji). Temeljem literature osamdesetih godina prošlog stoljeća, ovi autori tvrde da je nukleusna obitelj stereotipizirana kao funkcionalna i »normalna«, dok su svi drugi obiteljski oblici stereotipizirani kao disfunkcionalni. Posebno je slika majčinstva puno pozitivnija (tzv. »ružičasta«) u kontekstu tradicionalne nukleusne obitelji nego u drugim kontekstima. Stereotip o razvedenim majkama obojan je njihovim percipiranim neuspjehom u području bračnog i obiteljskog života, dok se nevjenčane majke vidi devijantnima, koje teško udovoljavaju zahtjevima roditeljstva, obiteljskih odnosa i života uopće (Ganong i Coleman, 1995.). Novija istraživanja također nalaze nepovoljnije prosudbe osoba iz nekonvencionalnih obiteljskih zajednica. Primjerice, nikad vjenčani i rastavljeni roditelji opisani su kao da u većoj mjeri od roditelja u braku imaju loše obiteljske odnose i slabe roditeljske vještine te kao neodgovorni, sebični i nestrpljivi (Bennett i Jamieson, 1999.).

Uvid u to kako sami samohrani roditelji u Hrvatskoj doživljavaju i opisuju reakcije

društvene okoline prema sebi i svojoj djeci povećalo je kvalitativno istraživanje provedeno s 97 samohranih majki i očeva iz urbanih sredina (Raboteg-Šarić i sur., 2003.). Svaki deseti roditelj među najvećim teškoćama samohranog roditeljstva spontano navodi nerazumijevanje okoline, odnosno iskazivanje negativnih stavova i stereotipa prema njima kao samohranim roditeljima. Sa situacijama izravnog neodobravanja uže ili šire okoline zbog svog statusa samohranog roditelja, uključujući osuđivanje, ismijavanje, podcjenjivanje, zamjeranje ili odbijanje da se pruži podrška, suočio se svaki peti samohrani roditelj, a isto toliko susrelo se s negativnim stavovima na tržištu rada. Sudeći po rezultatima novijeg istraživanja na nacionalnom uzorku Hrvatske, svaki četvrti samohrani roditelj osjeća se isključenim iz društva, što je češće nego kod ostalih roditelja (Pećnik, 2006.). Gerstel (1987., prema Katz, 1998.) u istraživanju je s rastavljenim ženama i muškarcima ustanovila da se oni smatraju objektom neformalnih sankcija: isključivanja, okrivljavanja i omalovažavanja.

Razlikama između toga što o samohranom roditeljstvu misle samohrani roditelji, a što smatraju da misli njihova okolina bavila se Katz (1998.). Na uzorku od 100 slučajno odabranih samohranih majki članica centra za jednoroditeljske obitelji u Izraelu istražila je njihove stavove te percipirane stavove okoline prema samohranom roditeljstvu. Utvrdila je da su njihovi osobni stavovi prema životnom stilu samohranih roditelja pozitivniji od percipiranih društvenih stavova. Tako se, primjerice, s tvrdnjom »Nije uvijek bolje biti udata nego razvedena« slagalo 76% razvedenih majki, ali ih je tek 31,5% smatralo da se s time slaže njihova socijalna sredina. S tvrdnjom »Moja obitelj izgleda mi savršeno normalna« slagalo se 40,8% razvedenih majki, dok ih je 16,5% navelo da to misli njihova okoli-

na. Majke su se najmanje slagale s tvrdnjom »Prisustvo muškarca u domu nije nužno za normalni razvoj djeteta« (30,2 %), dok ih je 9,1% smatralo da se s takvom tvrdnjom slaže njihova okolina. Također je utvrđeno da je pozitivan stav prema samohranom roditeljstvu kod razvedenih majki izraženiji kratkoročno, dok je dugoročno gledano, tj. za pet godina, velika većina preferirala novi brak ili stabilnu vezu s muškarcem u odnosu na svoju sadašnju situaciju. Kao najbolji prediktor pozitivnog stava razvedenih majki prema samohranom roditeljstvu multiplom regresijskom analizom izdvojena je ekonomska dobrobit. Ostali prediktori bili su zaposlenje, samopoštovanje, obrazovanje i socijalna podrška, a kontrolirani su religioznost, broj djece, dob majke, dob majke kod stupanja u brak, trajanje razvoda i inicijativa za razvod (Katz, 1998.).

Neka istraživanja upućuju na razlike u odnosu društva prema različitim podskupinama samohranih roditelja s obzirom na rod, ili na to kako su postali samohrani. Bennett i Jamieson (1999.) su, u ispitivanju s različitim skupinama roditelja u Velikoj Britaniji, potvrdili postojanje stereotipa o roditeljima u braku, rastavljenih i nikad vjenčanih koji su utvrđeni u prethodno opisanim istraživanjima u Sjedinjenim Američkim Državama (Ganong i Coleman, 1995.). Oni su, uz stereotipe o majkama ispitivali i stereotipe o očevima. Utvrdili su da se očeve, bez obzira na bračni status, percipira manje njegujućima od majki, sa slabijim roditeljskim vještinama i lošijim obiteljskim odnosima. Nepovoljnu sliku o samohranim roditeljima, može pratiti i stigmatizacija njihove djece. Na postojanje stereotipa »djeteta razvedenih roditelja« ukazuju nalazi da djeca stara pet do sedam godina za dijete rastavljenih roditelja značajno češće izjavljuju da je lažljivo, neinteligentno i loše nego za ostalu djecu (Hoffman i Avila, 1998., prema Noble i sur., 2004.). U skladu s time su i rezultati meta-

analize pet istraživanja percepcije djece roditelja u braku u odnosu na djecu koja žive s jednim roditeljem na uzorcima studenata, stručnjaka pomagačkih struka i učitelja (Ganong i sur., 1990.). Pokazalo se da su osobnost i/ili ponašanje djece čiji su roditelji u braku bili evaluirani pozitivnije od osobnosti i/ili ponašanja djece čiji roditelji nisu bili u braku. Tako je, primjerice, utvrđeno da su učitelji osnovnoškolaca skloniji pripisati pozitivna obilježja školskog ponašanja (npr. odgovoran, sretan, zreo, ima dobre ocjene, pristojan) djeci iz dvoroditeljskih obitelji dok je više nepoželjnih školskih ponašanja (npr. problemi ponašanja, usporen, zahtijeva posebne usluge, sramežljiv i povučen) pripisano djeci iz jednoroditeljskih obitelji (Fuller, 1986., prema Noble i sur., 2004.). U istraživanju Raboteg-Šarić i suradnica (2003.) samohrani roditelji izjavljivali su da su rijetko bili suočeni s izravnim negativnim reakcijama (npr. ruganje i zadirkivanje) druge djece prema njihovoj djeci, ali su negativni stavovi izražavani ponekad suptilnije, primjerice, zapitkivanjem djeteta o tome gdje mu je drugi roditelj i zašto ne živi s njima, o čemu je izvijestio svaki deseti roditelj. Iako kod nas nema dovoljno podataka o raširenosti i intenzitetu njihovog osjećaja marginalizacije, iz dostupnih podataka može se zaključiti da dijelu djece samohranih roditelja ona predstavlja veliki problem s kojim se uglavnom nose sama ili uz pomoć samohranog roditelja (Raboteg-Šarić i sur., 2003.; Pečnik, 2006.).

Za odnos društva prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci važna su znanja i uvjerenja o utjecaju samohranog roditeljstva na djecu. U psihologijskoj se literaturi dvoroditeljska obitelj s dva biološka roditelja smatra najpovoljnijom obiteljskom strukturom za dijete, dok se ostalim oblicima obitelji pripisuje nepovoljno djelovanje na djetetov socijalni, emocionalni i kognitivni razvoj. To je u skladu s rezultatima istraživanja koja su pokazala da djeca

iz jednoroditeljskih imaju više problema ponašanja, emocionalnih teškoća i slabije školsko postignuće od djece iz dvoroditeljskih obitelji (prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Amato i Keith (1991., prema Amato, 2000.) u svojem pregledu 92 istraživanja na sjevernoameričkoj populaciji pokazali su da razvod općenito nepovoljno djeluje na psihosocijalnu prilagodbu djece. Djeca razvedenih roditelja imala su slabije rezultate na mjerama školskog postignuća, ponašanja, psihološke prilagodbe, samopoštovanja i društvene kompetentnosti, ali je prosječna razlika između njih i djece iz dvoroditeljskih obitelji bila mala, te znatno manja nego u ranijim istraživanjima. Autori ove studije stoga zaključuju da se razlika smanjila dijelom zbog toga što se promijenio stav u društvu prema razvedenim obiteljima, a dijelom i zbog toga što roditelji ulažu veće napore da ublaže potencijalno loše učinke razvoda na djecu. Slične rezultate pokazuju i pregledi istraživanja koja su provedena u Velikoj Britaniji, Australiji i Novom Zelandu (prema Demo i Cox, 2000.). Pri tom treba napomenuti da se istraživanja učinaka razvoda uglavnom oslanjaju na korelacije i/ili usporedbe obilježja neposredne ili dugoročne prilagodbe djece iz rastavljenih i nukleusnih obitelji, a to su nacrti temeljem kojih nije opravdano zaključivati o razvodu kao uzroku pronađenih povezanosti, odnosno razlika (Ni Brolchain, 2001.).

Složeni istraživački nacrti uglavnom pokazuju da su procesi unutar obitelji važniji prediktor djetetove prilagodbe od strukture obitelji. Nepovoljniji razvojni ishodi kod djece samohranih roditelja prvenstveno su posljedica loših odnosa u obitelji i sukoba roditelja u braku i nakon razvoda te nemogućnosti samohranog roditelja da osigura uvjete (materijalne i nematerijalne) za optimalan razvoj djeteta. Pri tom su kao glavni čimbenici rizika identificirani ekonomski položaj obitelji,

manjkav socijalizacijski kontekst, stres zbog raspada obitelji i majčina psihička dobrobit (Carlson i Corcoran, 2001., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.; Demo i Cox, 2000.; Simons i sur., 1996.). Na značaj povoljnog ekonomskog stanja obitelji te dobrog mentalnog zdravlja roditelja za odnos prema djetetu ukazuju i nalazi domaćih istraživanja. Raboteg-Šarić i Pećnik (2006.) utvrdile su da su financijske teškoće, a ne struktura obitelji, glavni prediktor roditeljske depresivnosti, koja je pak povezana sa slabijim odgojnim postupcima roditelja.

Prema tome, prilikom razmatranja učinaka samohranog roditeljstva na djecu ključno je razmotriti kvalitetu socijalizacijskih procesa i sustava podrške jednoroditeljskoj obitelji. U tom kontekstu izuzetno su zanimljivi nalazi komparativnog istraživanja slabijeg školskog postignuća djece koja rastu u jednoroditeljskim u odnosu na onu u dvoroditeljskim obiteljima koje je provedeno u 11 zemalja (Pong i sur., 2003.). Rezultati su pokazali da nepovoljan učinak samohranog roditeljstva na školski uspjeh izostaje u zemljama u kojima obiteljska politika ujednačava resurse (financijska sredstva, vrijeme s malim djetetom) jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji. Tako, primjerice, u Austriji i na Islandu, zemljama u kojima postoji izdašan univerzalni dječji doplatka za samohrane roditelje i roditeljski dopust, nije utvrđeno slabije školsko postignuće djece samohranih roditelja, dok je njihovo najveće akademsko zaostajanje za djecom iz dvoroditeljskih obitelji bilo u SAD-u i Novom Zelandu, zemljama koje uopće ne primjenjuju spomenute mjere obiteljske politike.

Stavovi prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci mijenjali su se usporedno s demografskim promjenama i promjenama u društvenim stavovima prema različitim oblicima obitelji. Promjene u shvaćanjima samohranog roditeljstva na primjeru Ve-

like Britanije opisuje Song (1996.). Do sedamdesetih godina prošlog stoljeća samohrane majke tretirane su prvenstveno kao društveni i moralni problem i nije priznavan bilo kakav potencijalno pozitivan aspekt samohranog roditeljstva za društvo ili obitelj. Jednoroditeljske obitelji smatrale su devijantnim obiteljima. Korišteni su nazivi »nepotpune obitelji« ili »obitelji bez oca« koji su, iako stigmatizirajući, izazivali i veću sućut u društvu, a ne samo osudu. Također se radila razlika između samohranih majki s obzirom na to kako su postale samohrane, a s tim u vezi otvarala su se i pitanja moralnosti, tj. pitanja o tome u kolikoj mjeri zaslužuju pomoć države. Udovice su češće tretirane kao »najzaslužnija« skupina, jer su bez svoje krivnje ostale bez supruga. Sljedeće u hijerarhiji »zaslužnosti« bile su razvedene ili ostavljene majke. Najmanje zaslužnom skupinom smatrane su nikad udane majke, koje se držalo više moralno neodgovornima. Kasnije je, u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća, isticanje siromaštva kao glavnog društvenog problema omogućilo uravnoteženiju sliku o jednoroditeljskim obiteljima. Njih se uglavnom opisivalo kao obitelji koje imaju manje resursa u odnosu na dvoroditeljske obitelji. Porast stope divorcijaliteta dovodi do rekonceptualizacije jednoroditeljskih obitelji kao problema siromaštva i obiteljske nestabilnosti. Na samohrano roditeljstvo počelo se gledati kao na situaciju koja nije planirana, koja se mogla dogoditi svakom. Tako je došlo do većeg, iako ne potpunog, prihvaćanja samohranih majki, uključujući i nikad udanih. Za razliku od 1970-ih kad su njihove posebne potrebe uzimane u obzir, samohrani roditelji u devedesetim godinama prošlog stoljeća opet su istaknuti kao poseban društveni problem, tj. kao osobe koje uzimaju državna sredstva. U žarištu je skupina koja se brzo povećala, a to su mlade neudane majke. Velik dio njih prima socijalnu pomoć i manje su uključene u svijet rada, pa ih se često tretira u društvu

(osobito ako su manjinske skupine) kao da su uzrokovale svoj status zbog koristi ili privilegija.

Stavovi prema samohranom roditeljstvu dio su društvenog konteksta koji donekle određuje kvalitetu života samohranih roditelja i njihove djece. (Ne)razumijevanje okoline utječe ne samo na ponašanje drugih osoba u društvu prema samohranim roditeljima, nego i na sposobnost roditelja da se suočavaju sa svakodnevnim izazovima samohranog roditeljstva, kao i na njihove stavove i osobni doživljaj samohranog roditeljstva. Prvi cilj ovog istraživanja bio je ispitati stavove očeva i majki iz jednoroditeljskih obitelji prema samohranom roditeljstvu te usporediti njihove stavove sa stavovima očeva i majki iz dvoroditeljskih obitelji. Uz razlike u stavovima prema samohranom roditeljstvu među ispitanicima različitog spola i bračnog statusa, provjerava se i povezanost stavova prema samohranom roditeljstvu s ostalim sociodemografskim obilježjima roditelja (dob, broj djece, obrazovanje, prihodi u obitelji).

Kao što je vidljivo iz pregleda koji je dala Song (1996.), stereotipi temeljeni na obiteljskoj strukturi imaju važne socijalne implikacije, a negativan stav društva prema jednoroditeljskim obiteljima može generirati društvenu ranjivost ove skupine, pri čemu se i određene podskupine samohranih roditelja mogu percipirati kao više ili manje »zaslužne« za pomoć. Stoga je drugi cilj ovog istraživanja ispitati kakvi su, prema mišljenju roditelja, prevladavajući stavovi u našem društvu prema jednoroditeljskim obiteljima, odnosno prema različitim podskupinama samohranih roditelja. Budući da se percepcija društvenih stavova može razlikovati s obzirom na to ispitujemo li pripadnike skupine koja je objekt stava ili pripadnike »vanjske skupine«, također se provjeravaju razlike između roditelja različitog bračnog statusa i spola u njihovoj percepciji prevladavajućih stavova u

našem društvu prema različitim tipovima jednoroditeljskih obitelji.

METODA

Sudionici istraživanja i postupak

U ovom radu koriste se podaci opsežnog anketnog istraživanja o jednoroditeljskim obiteljima u Hrvatskoj provedenog krajem 2002. godine s 812 roditelja maloljetne djece iz Osijeka, Rijeke, Splita i Zagreba (Raboteg-Šarić i sur., 2003.). Posebno educirani anketari dolazili su do ispitanika putem osobnih poznanstava i preko odgojno-obrazovnih ustanova. Za pronalaženje samohranih roditelja korištena je i tzv. tehnika »snježne grude«, pri čemu su anketare samohrani roditelji nakon obavljenog ispitivanja upućivali na nekog drugog roditelja kojeg poznaju. Uz to, anketare su na neke roditelje uputile udruge samohranih roditelja, a u manjoj mjeri korišteni su i podaci centara za socijalnu skrb. Svaki je anketar kontaktirao podjednak broj roditelja iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji, kad god je to moguće na istom mjestu. U Zagrebu je, s obzirom na najveći broj stanovnika, ciljani uzorak bio 200 samohranih roditelja i 200 roditelja iz dvoroditeljskih obitelji, a u svakom od preostala tri grada po 70 roditelja iz svake skupine obitelji. U skladu s približnim omjerom samohranih majki i očeva u populaciji, anketari su dobili uputu da uključe u njihov poduzorak samohranih roditelja 80% majki i 20% očeva. Iste kvote prema spolu ispitanika planirane su i za uzorak roditelja iz dvoroditeljskih obitelji. U ispitivanju se planiralo uključiti najviše roditelja koji imaju barem jedno dijete predškolske, odnosno školske dobi (po 40% roditelja iz svake skupine) te približno 20% roditelja srednjoškolaca. Budući da u vrijeme provođenja ispitivanja kod nas nisu bili poznati podaci o zastupljenosti različitih oblika jednoroditeljskih obitelji u populaciji, anketari su dobili uputu da u svoj poduzorak uključe samohrane roditelje

oba spola iz različitih tipova samohranih obitelji, nastojeći pronaći više rastavljenih roditelja i roditelja izvanbračne djece u odnosu na roditelje udovce/udovice. Realizirani broj ispitanika, uz izuzetak samohranih očeva, približno odgovara postavljenim kvotama. Prije samog ispitivanja roditelji su obaviješteni o istraživanju i dobivena je njihova suglasnost za sudjelovanje u ispitivanju.

Da bi što bolje reprezentirali varijablu strukture obitelji, u ovom istraživanju u uzorak ispitanika iz jednoroditeljskih obitelji uključeni su samo roditelji koji nemaju partnera/icu, a u uzorak roditelja iz dvoroditeljskih obitelji samo vjenčani parovi, biološki roditelji koji su u prvom braku. Uzorak je obuhvaćao ukupno 760 samohranih i vjenčanih roditelja. Od toga je 384 (50,5%) roditelja bilo iz dvoroditeljskih (301 žena i 83 muškarca), a 376 (49,5%) iz jednoroditeljskih obitelji (325 žena i 51 muškarac). Više od dvije trećine uzorka jednoroditeljskih obitelji sačinjavaju obitelji rastavljenih roditelja (239 ili 63,6%; 206 žena i 33 muškarca), jedna petina ovog poduzorka su nevjenčane majke (78 ili 20,7%), a najmanje je roditelja koji su udovci/udovice (59 ili 15,7%; 18 muškarca i 41 žena). U uzorku je približno 40% roditelja koji imaju djecu predškolske dobi, 40% roditelja djece osnovnoškolske dobi te 20% roditelja srednjoškolaca.

Poduzorcima roditelja iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji razlikovali su se po omjeru spolova ($\chi^2=28,06$, $p<0,01$). Udio muškaraca iz jednoroditeljskih obitelji (13,6%) bio je manji nego među roditeljima iz dvoroditeljskih obitelji (21,6%) i nešto manji od planiranog, jer je anketarima bilo teško pronaći samohrane očeve vanbračne djece koji bi bili spremni surađivati u istraživanju. Ipak, ovakav omjer roditelja različitog spola u uzorku jednoroditeljskih obitelji približno odgovara omjeru samohranih majki i očeva u populaciji. Poduzorcima

roditelja nisu se razlikovali po dobi ($t=1,18$, $p>0,05$). Prosječna dob samohranih roditelja bila je 37,67 godina ($SD=7,90$), a roditelja u braku 38,31 godina ($SD=6,81$). Najviše roditelja ima završenu srednju školu ili zanat/stručnu dvogodišnju ili trogodišnju školu (59% samohranih i 52% roditelja u braku), a najmanje je roditelja s nezavršenom ili završenom osnovnom školom (9,8% samohranih i 2,9% roditelja u braku). Više ili visokoškolsko obrazovanje završilo je 31,2% samohranih i 45,1% roditelja u braku. Razina naobrazbe samohranih roditelja u odnosu na roditelje u braku značajno je niža ($t=-4,99$, $p<0,01$). U jedno-roditeljskim obiteljima značajno je niži ($t=-5,98$, $p<0,01$) i prosječni mjesečni prihod po članu obitelji koji je u vrijeme ispitivanja iznosio 1 597,36 kuna ($SD=926,05$), a u dvoroditeljskim obiteljima 2 039,71 kuna ($SD=1 071,91$). Samohrani roditelji imaju manje djece ($M=1,56$, $SD=0,79$) koja s njima žive u zajedničkom kućanstvu u odnosu na dvoroditeljske ($M=1,94$, $SD=0,84$) obitelji ($t=-6,54$, $p<0,01$), što je u skladu s

podacima o broju djece iz različitih tipova obitelji u populaciji.

Varijable i način operacionalizacije

Skala stavova prema samohranom roditeljstvu. U svrhu ispitivanja stavova prema samohranom roditeljstvu sastavili smo dvanaest tvrdnji koje odražavaju negativna mišljenja o samohranom roditeljstvu i pet tvrdnji koje uključuju pozitivno mišljenje, a ispitanici su na ljestvici od pet stupnjeva označavali u kolikoj mjeri se slažu sa svakom tvrdnjom. U generiranju sadržaja čestica rukovodili smo se time da što bolje zahvatimo roditeljsku ulogu samohranih majki i očeva te su se čestice najvećim dijelom odnosile na pretpostavljene osobine samohranih roditelja i njihove djece. Početni uzorak od 17 tvrdnji podvrgnut je analizi glavnih komponenata koja je rezultirala s tri glavne komponente karakterističnog korijena većeg od jedan. Iz daljnje analize ispuštene su dvije tvrdnje koje su imale značajna zasićenja na više

Tablica 1.

Skala stavova prema samohranom roditeljstvu – prosječne procjene i standardne devijacije rezultata na pojedinim tvrdnjama, faktorska opterećenja i korelacije s ukupnim rezultatom

Tvrdnja	Faktorsko opterećenje	M	SD	r_{it}
Kad-tad na djetetu će se loše odraziti to što je živjelo samo s jednim roditeljem.	0,84	2,53	1,00	0,76
Djeca iz cjelovitih obitelji uglavnom su uspješnija u životu od djece samohranih roditelja.	0,78	2,34	0,95	0,70
Samohrani roditelji uglavnom su nervozni, napeti i umorni.	0,74	2,44	1,05	0,65
Djeca u obitelji samohranih roditelja pate.	0,74	2,69	1,06	0,65
Djeca samohranih roditelja manje su emocionalno stabilna od djece iz cjelovitih obitelji.	0,73	2,74	1,06	0,65
Djeca samohranih roditelja češće će skrenuti s pravog puta od djece iz cjelovitih obitelji.	0,68	2,01	0,95	0,59
Obitelj koju čine samo jedan roditelj i djeca nije normalna obitelj.	0,61	2,00	1,03	0,52
Da bi izrasla u zdrave ljude, djeci je potrebno da žive s oba roditelja.	0,61	3,44	1,15	0,52
Sa samohranim roditeljima nešto nije u redu.	0,60	1,60	0,87	0,50
Samohrani očevi nisu u stanju jednako dobro brinuti o djeci kao samohrane majke.	0,58	2,37	1,07	0,48
Postotak objašnjene ukupne varijance	48,34			
Cronbachov alfa koeficijent	0,88			

faktora, te tri tvrdnje različitog sadržaja koje su se izdvojile u zaseban faktor zbog načina odgovaranja jer se odnose na pozitivne aspekte samohranog roditeljstva. S preostalih 12 tvrdnji ponovno je provedena komponentna analiza, koja je dala jedan faktor na ukupnom uzorku ispitanika. Ova faktorska struktura provjerena je posebno na uzorku samohranih roditelja i na uzorku roditelja iz dvoroditeljskih obitelji. Budući da su se dvije tvrdnje u uzorku samohranih roditelja izdvojile u zaseban faktor, one nisu zadržane u konačnoj verziji skale. Analiza glavnih komponenata procjena na preostalih 10 tvrdnji rezultirala je jednom značajnom komponentom koja objašnjava 48,34% ukupne varijance rezultata (tablica 1.). Ista faktorska struktura dobivena je i u uzorku samohranih roditelja gdje ovaj faktor objašnjava podjednak postotak ukupne varijance (46,39%) kao i u uzorku roditelja iz dvoroditeljskih obitelji (45,80%).

Na temelju rezultata faktorskih analiza za potrebe ovog istraživanja formirana je Skala stavova prema samohranom roditeljstvu koja sadrži 10 tvrdnji. Zadatak ispitanika bio je da uz svaku tvrdnju, na ljestvici od pet stupnjeva, označe stupanj slaganja sa sadržajem tvrdnje (1=uoopće se ne slažem; 5=u potpunosti se slažem). Ukupan rezultat formiran je kao zbroj procjena uz tvrdnje koje čine tu skalu, pri čemu viši rezultat ukazuje na negativniji stav prema samohranom roditeljstvu. Koeficijent unutarnje konzistencije Cronbach α iznosi 0,88 i ukazuje na visoku pouzdanost skale. Pouzdanost ove skale visoka je i u uzorku roditelja iz jednoroditeljskih ($\alpha = 0,86$) i dvoroditeljskih obitelji ($\alpha = 0,86$).

Stavovi okoline prema jednoroditeljskim obiteljima. Ovom skupinom varijabli ispituje se percipirani odnos društva prema različitim tipovima jednoroditeljskih obitelji. U anketnom upitniku bilo je postavljeno pitanje: »Kakav je općenito odnos društva prema samohranim roditeljima?«.

Ispitanici su na ljestvicama od pet stupnjeva (1=izrazito negativan; 5=izrazito pozitivan) označavali koliko se pozitivno ili negativno društvo odnosi prema razvedenim roditeljima, roditeljima izvanbračne djece te roditeljima udovcima/icama. Također se, unutar svakog tipa jednoroditeljske obitelji, posebno ocjenjivao stav društva prema roditeljima različitog spola.

Sociodemografske varijable definirane su i kodirane na temelju odgovora na pitanja u upitniku koja se odnose na spol ispitanika (1=muški; 2=ženski), dob (godine starosti), obrazovanje (1=nezavršena i završena osnovna škola; 2=srednja škola/zanat; 3=viša škola, fakultet i poslijediplomski studij), bračni status (1=samohrani roditelji; 2=roditelji u braku), broj djece koja žive u zajedničkom kućanstvu s roditeljima te prosječni mjesečni prihod po članu kućanstva.

REZULTATI I RASPRAVA

Stavovi prema samohranom roditeljstvu – razlike s obzirom na bračni status i spol

Distribucija odgovora roditelja različitog bračnog statusa na Skali stavova prema samohranom roditeljstvu prikazana je u tablici 2.

Udio ispitanika koji nisu odgovarali uz određene tvrdnje ili su neispravno ispunjavali upitnik (*»missing data«*) manji je od dva posto. Ti su slučajevi u daljnjoj obradi podataka zamijenjeni prosječnim procjenama, kao i malen broj podataka (približno 3%) koji nedostaju za varijablu mjesečnog prihoda kućanstva. Da bi odredili razlikuju li se značajno rezultati majki i očeva iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji uz pojedine tvrdnje i na ukupnoj Skali stavova prema samohranom roditeljstvu, proveli smo niz dvosmjernih analiza kovarijanci. Budući da se jednoroditeljske i dvoroditeljske obitelji razlikuju s obzirom

Tablica 2.

Udio odgovora koji pokazuju (ne)slaganje s pojedinim tvrdnjama Skale stavova prema samohranom roditeljstvu u ukupnom uzorku ispitanika (N=760) te u uzorku roditelja iz jednoroditeljskih (N=376) i dvoroditeljskih (N=384) obitelji

Tvrdnje	Uzorak	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti ne slažem	Slažem se	Potpuno se slažem	Bez odg.
Kad-tad na djetetu će se loše odraziti to što je živjelo samo s jednim roditeljem.	Samohrani	25,5	30,1	33,5	8,5	1,6	0,8
	Vjenčani	8,6	28,9	42,7	16,1	3,6	0,0
	Svi	17,0	29,5	38,2	12,4	2,6	0,4
Djeca iz cjelovitih obitelji uglavnom su uspješnija u životu od djece samohranih roditelja.	Samohrani	34,6	33,2	26,9	3,7	1,3	0,3
	Vjenčani	9,4	33,3	43,0	11,7	1,8	0,8
	Svi	21,8	33,3	35,0	7,8	1,6	0,5
Samohrani roditelji uglavnom su nervozni, napeti i umorni.	Samohrani	29,3	30,1	22,6	14,6	2,7	0,8
	Vjenčani	11,7	34,1	37,8	13,0	2,3	1,0
	Svi	20,4	32,1	30,3	13,8	2,5	0,9
Djeca u obitelji samohranih roditelja pate.	Samohrani	22,6	27,4	27,7	19,9	1,9	0,5
	Vjenčani	8,6	23,7	40,4	23,2	3,9	0,3
	Svi	15,5	25,5	34,1	21,6	2,9	0,4
Djeca samohranih roditelja manje su emocionalno stabilna od djece iz cjelovitih obitelji.	Samohrani	22,9	23,1	34,8	15,2	3,2	0,8
	Vjenčani	7,8	20,6	43,5	23,2	4,2	0,8
	Svi	15,3	21,8	39,2	19,2	3,7	0,8
Djeca samohranih roditelja češće će skrenuti s pravog puta od djece iz cjelovitih obitelji.	Samohrani	51,3	26,9	18,6	2,1	0,5	0,5
	Vjenčani	22,1	38,8	29,7	7,3	1,6	0,5
	Svi	36,6	32,9	24,2	4,7	1,1	0,5
Obitelj koju čine samo jedan roditelj i djeca nije normalna obitelj.	Samohrani	49,7	27,4	12,2	6,9	1,9	1,9
	Vjenčani	24,7	41,7	21,9	7,0	2,9	1,8
	Svi	37,1	34,6	17,1	7,0	2,4	1,8
Da bi izrasla u zdrave ljude, djeci je potrebno da žive s oba roditelja.	Samohrani	9,0	20,5	31,1	25,8	13,0	0,5
	Vjenčani	1,8	11,2	24,7	32,3	29,9	0,0
	Svi	5,4	15,8	27,9	29,1	21,6	0,3
Sa samohranim roditeljima nešto nije u redu.	Samohrani	71,3	18,9	6,9	0,8	1,3	0,8
	Vjenčani	45,8	36,2	13,5	2,1	2,1	0,3
	Svi	58,4	27,6	10,3	1,4	1,7	0,5
Samohrani očevi nisu u stanju jednako dobro brinuti o djeci kao samohrane majke.	Samohrani	31,9	28,5	24,5	9,8	4,8	0,5
	Vjenčani	15,1	39,3	29,9	13,5	1,8	0,3
	Svi	23,4	33,9	27,2	11,7	3,3	0,4

na broj djece, stupanj naobrazbe i prosječan prihod po članu obitelji, ove su varijable uključene u analizama kao kovarijati. U tablici 3. prikazane su prosječne procjene očeva i majki iz jednoroditeljskih i dvo-

roditeljskih obitelji uz tvrdnje koje mjere stavove prema samohranom roditeljstvu, kao i vrijednosti F-omjera za glavne efekte spola i bračnog statusa ispitanika te njihovu interakciju.

Tablica 3.

Analize kovarijanci procjena očeva i majki iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji uz tvrdnje Skale stavova prema samohranom roditeljstvu

Tvrdnje	Jednoroditeljske Obitelji (N=376)		Dvoroditeljske obitelji (N=384)		Spol (A)	Tip obitelji (B)	AxB
	Očevi	Majke	Očevi	Majke	F	F	F
Kad-tad na djetetu će se loše odraziti to što je živjelo samo s jednim roditeljem.	2,61	2,25	2,96	2,72	12,01**	19,70**	0,31
Djeca iz cjelovitih obitelji uglavnom su uspješnija u životu od djece samohranih roditelja.	2,29	2,00	2,82	2,58	10,40**	39,85**	0,12
Samohrani roditelji uglavnom su nervozni, napeti i umorni.	2,71	2,25	2,73	2,56	12,10**	4,77*	2,39
Djeca u obitelji samohranih roditelja pate.	2,65	2,49	3,00	2,87	2,81	13,36**	0,02
Djeca samohranih roditelja manje su emocionalno stabilna od djece iz cjelovitih obitelji.	2,78	2,49	3,10	2,91	6,16*	11,65**	0,22
Djeca samohranih roditelja češće će skrenuti s pravog puta od djece iz cjelovitih obitelji.	1,94	1,70	2,45	2,22	7,63**	29,69**	0,00
Obitelj koju čine samo jedan roditelj i dijete nije normalna obitelj.	2,14	1,77	2,13	2,22	2,17	3,35	4,91*
Da bi izrasla u zdrave ljude, djeci je potrebno da žive s oba roditelja.	3,65	3,06	3,96	3,72	16,57**	18,01**	2,24
Sa samohranim roditeljima nešto nije u redu.	1,51	1,39	2,02	1,71	7,97**	27,21**	1,46
Samohrani očevi nisu u stanju jednako dobro brinuti o djeci kao samohrane majke.	2,02	2,31	2,45	2,48	1,99	10,66**	1,14
Skala stavova prema samohranom roditeljstvu	24,29	21,69	27,62	25,99	12,80**	35,20**	0,53

Značajnost F-omjera: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

Ljestvica procjene: 1=uopće se ne slažem; 2=ne slažem se; 3=niti se slažem, niti ne slažem; 4=slažem se; 5=u potpunosti se slažem; niži rezultat ukazuje na pozitivniji stav.

Analiza kovarijance ukupnog rezultata na Skali stavova prema samohranom roditeljstvu pokazala je značajan glavni efekt bračnog statusa i spola roditelja. Samohrani roditelji ($M=22,05$) imaju općenito pozitivniji stav prema samohranom roditeljstvu od vjenčanih ($M=26,34$) roditelja, tj. oni se u značajno manjoj mjeri slažu s tvrdnjama koje izražavaju nepovoljno mišljenje o samohranim roditeljima i djeci iz obitelji samohranih roditelja. Majke ($M=23,76$) iz oba tipa obitelji u prosjeku izražavaju značajno pozitivniji stav prema samohra-

nom roditeljstvu od očeva ($M=26,35$). U istom smjeru dobivene su značajne razlike između ispitanika različitog spola na većini tvrdnji ove skale, a glavni efekt bračnog statusa ispitanika značajan je uz devet od deset tvrdnji koje mjere stavove prema samohranom roditeljstvu. Prosječan rezultat na Skali stavova prema samohranom roditeljstvu na cijelom uzorku ispitanika je 24,22 ($SD=6,94$), a prosječna procjena na ljestvici od pet stupnjeva je 2,4, što ukazuje na to da se ispitanici uglavnom ne slažu sa sadržajem tvrdnji koje ukazuju na negativan

stav prema samohranom roditeljstvu. Iako roditelji iz dvoroditeljskih obitelji nepovoljnije ocjenjuju samohrano roditeljstvo od samohranih roditelja, oni u prosjeku ne izražavaju negativne stavove. Naime, njihova prosječna procjena u jedinicama skale (2,6) nalazi se između vrijednosti koja ukazuju na umjereno pozitivan stav i neutralnog dijela skale, dok je prosječna procjena roditelja iz jednoroditeljskih obitelji (2,2) najbliža skalnoj vrijednosti koja ukazuje na umjereno pozitivan stav. Vjenčani roditelji u prosjeku izražavaju neslaganje s tvrdnjama koje odražavaju ekstremnije negativne stavove prema samohranim roditeljima. Međutim, činjenica da uz ove tvrdnje roditelji iz jednoroditeljskih obitelji izražavaju značajno veće neslaganje ukazuje na to da ima još dosta prostora za tolerantnije stavove roditelja iz dvoroditeljskih obitelji prema samohranim roditeljima. Na to posebice ukazuje distribucija odgovora uz pojedine stupnjeve ljestvice (tablica 2.). Primjerice, s tvrdnjom da obitelj koju čine samo jedan roditelj i djeca nije normalna obitelj uopće se ne slaže polovina samohranih roditelja i jedna četvrtina roditelja iz dvoroditeljskih obitelji. Kako pokazuju rezultati analize kovarijance, jedino je uz ovu tvrdnju dobivena i značajna interakcija spola ispitanika i njihovog bračnog statusa. Dok se stavovi očeva iz različitih obitelji u ovom slučaju ne razlikuju, udane majke značajno se više slažu s ovom tvrdnjom od samohranih majki. Samohrani roditelji također u većoj mjeri izražavaju neslaganje s tvrdnjama koje ukazuju na nepovoljne posljedice života u obitelji samohranih roditelja na razvoj djece. Najveća razlika je u procjenama uz tvrdnju »Djeca iz cjelovitih obitelji uglavnom su uspješnija u društvu od djece samohranih roditelja«. S njom se samohrani roditelji u prosjeku ne slažu, dok su prosječne procjene roditelja iz dvoroditeljskih obitelji bliže neutralnom dijelu skale. Krajnje neslaganje s ovakvom tvrdnjom izrazilo je 34,6% samohranih roditelja i sve-

ga 9,4% vjenčanih roditelja. Veće razlike opažaju se i u procjeni slaganja s tvrdnjom da će djeca samohranih roditelja češće skrenuti s pravog puta od djece iz cjelovitih obitelji. Iako u oba poduzorka prosječne procjene pokazuju neslaganje s takvom tvrdnjom, 51,3% samohranih roditelja uopće se ne slaže s takvom tvrdnjom dok to isto navodi 22,1% vjenčanih roditelja. Svi roditelji najviše se slažu s mišljenjem »Da bi izrasla u zdrave ljude, djeci je potrebno da žive s oba roditelja«, ali se i u ovom slučaju procjene roditelja iz različitog tipa obitelji značajno razlikuju. Roditelji iz dvoroditeljskih obitelji u prosjeku pokazuju slaganje s navedenom tvrdnjom, a samohrani roditelji neopredijeljene stavove.

U uvodnom dijelu rada navedeno je kako je i stručnjacima teško jednoznačno odrediti kakve su posljedice života u jednoroditeljskim obiteljima na razvoj djece. Najviše su se istraživale posljedice razvoda roditelja na dječji razvoj (Amato, 2000.; Emery, 1999.), a manje se istraživao razvoj djece rođene izvan braka i razvoj djece koja su izgubila roditelja. Korelacijske studije često navode da je razvod roditelja rizičan čimbenik za razvoj djece, ali to ne znači da je to ujedno i uzrok problema u dječjem razvoju. Naime, problemi često počinju već ranije zbog bračnih sukoba roditelja. Život djece u jednoroditeljskim obiteljima može biti teži i zbog toga što je jedan roditelj izložen većem stresu i naporima u odgoju djece te većim financijskim pritiscima (Conger i sur., 1994.; Raboteg-Šarić i Pećnik, 2006.). S druge strane, djeca u dvoroditeljskim obiteljima mogu živjeti u objektivno povoljnijim uvjetima, ali će njihov razvoj biti rizičniji ako su izložena lošim obiteljskim odnosima i sukobima između roditelja (Jekielek, 1998.). Obitelji je lakše razlikovati prema njihovoj strukturi, ali s obzirom na kvalitetu obiteljskih odnosa svaka je obitelj posebna. Postoje velike razlike u odnosima među roditeljima, kao i u odnosima između roditelja i

djece, kako u obiteljima samohranih roditelja tako i u obiteljima u kojima oba roditelja žive s djecom. Uz to, djeca nisu samo pasivni primatelji utjecaja iz okoline već su ona sama akteri vlastitog razvitka te svojom osobnošću i temperamentom djeluju na roditelje i na ostale važne osobe u njihovom životu. Stoga bi čvrsta uvjerenost u tvrdnju da život u jednoroditeljskim obiteljima nužno ima nepovoljne posljedice za dječji razvoj značila i svojevrsnu stigmatizaciju djece, a može rezultirati i njihovim shvaćanjem da su predodređena za neuspjeh.

Značajne spolne razlike na ukupnoj skali i na procjenama uz pojedine tvrdnje pokazuju da muškarci imaju tradicionalnije stavove prema samohranom roditeljstvu od žena. Podaci ukazuju na to da su samohrani očevi dosta ranjiva skupina samim time što u odnosu na majke imaju općenito nešto negativnije stavove prema samohranom roditeljstvu. Zabrinjava i podatak da se oni, iako odbacuju takvu tvrdnju, u značajno većoj mjeri od žena slažu s mišljenjem da obitelj koju čine samo jedan roditelj i djeca nije normalna obitelj.

Budući da jednoroditeljske obitelji uključuju roditelje različitog bračnog statusa, provjerili smo također razlikuju li se međusobno roditelji u braku i samohrani roditelji iz različitih tipova obitelji s obzirom na stavove prema samohranom roditeljstvu. U tu svrhu provedene su jednosmjerne analize kovarijance posebno u uzorku majki i u uzorku očeva, uz kontrolu broja djece, naobrazbe roditelja i mjesečnih prihoda po članu obitelji kao kovarijata. Jednosmjerna analiza kovarijance rezultata udanih ($M=25,99$), neudanih ($M=20,05$), rastavljenih ($M=22,15$) majki i majki udovica ($M=22,49$) pokazala je značajne razlike u rezultatima na Skali stavova prema samohranom roditeljstvu s obzirom na tip obitelji ($F=20,53$, $p<0,01$). Višestruke usporedbe prosječnih vrijednosti rezultata u pojedinim podskupinama majki (Bonfer-

roni postupak) pokazale su da udane majke imaju značajno negativnije stavove prema samohranom roditeljstvu od svih podskupina samohranih majki, a razlike između neudanih majki, rastavljenih majki i majki udovica nisu statistički značajne. Jednosmjerna analiza kovarijance rezultata očeva iz različitog tipa obitelji također je pokazala značajne razlike ($F=4,85$, $p<0,01$) u stavu prema samohranom roditeljstvu između oženjenih očeva ($M=27,62$), rastavljenih očeva ($M=24,64$) i očeva udovaca (23,65). Oženjeni očevi imaju značajno negativniji stav prema samohranom roditeljstvu od udovaca i rastavljenih očeva, a ove dvije podskupine samohranih očeva ne razlikuju se po svom stavu prema samohranom roditeljstvu (Bonferroni postupak). U interpretaciji ovih podataka valja imati na umu da je u istraživanju sudjelovao relativno mali broj roditelja udovaca i udovica te neudanih majki, a neoženjeni očevi nisu ni sudjelovali u istraživanju. Stoga bi eventualne razlike u stavovima prema samohranom roditeljstvu među roditeljima iz različitih tipova jednoroditeljskih obitelji valjalo provjeriti na većem uzorku ispitanika.

Predviđanje stavova prema samohranom roditeljstvu temeljem sociodemografskih obilježja

Uz već utvrđenu povezanost spola i bračnog statusa ispitanika sa stavom prema samohranom roditeljstvu, korelacijske analize pokazale su i da što su roditelji stariji, to imaju negativnije stavove prema samohranom roditeljstvu. Manje povoljnim stavovima teže i roditelji koji imaju više djece, dok roditelji s većim приходima imaju pozitivniji stav prema samohranom roditeljstvu. Činitelji povezani sa stavom prema samohranom roditeljstvu donekle se razlikuju kod jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji. Kako bismo odredili na temelju kojih sociodemografskih obilježja ispitanika se najbolje može predvidjeti

njihov stav prema samohranom roditeljstvu, rezultati su obrađeni regresijskim analizama (tablica 4.). Bračni status sudionika, njihov spol i dob, naobrazba, broj djece u obitelji te mjesečni prihod po članu kućanstva uključeni su u regresijsku analizu kao prediktorske varijable.

stava samohranih roditelja i roditelja koji su u braku su njihov spol i prihodi u obitelji. Žene i roditelji većih prihoda imaju pozitivniji stav prema samohranom roditeljstvu. Općenito se može zaključiti da sociodemografska obilježja obitelji objašnjavaju značajan, ali relativno mali dio varijance

Tablica 4.

Rezultati multiplih regresijskih analiza za predviđanje stavova prema samohranom roditeljstvu na temelju sociodemografskih obilježja roditelja

Prediktori ^a	Ukupan uzorak (N=760)			Jednoroditeljske obitelji (N=376)			Dvoroditeljske obitelji (N=384)		
	r	β	t	r	β	t	r	β	t
Bračni status	0,31**	0,31	8,34**	/	/	/	/	/	/
Spol	-0,14**	-0,10	-2,98**	-0,13**	-0,11	-2,12*	-0,11*	-0,11	-2,18*
Dob	0,14**	0,09	2,55**	0,13**	0,10	1,83	0,13**	0,09	1,66
Broj djece	0,18**	0,06	1,50	0,08	0,02	0,34	0,15**	0,10	1,72
Obrazovanje	0,03	0,00	0,03	-0,04	-0,01	-0,17	-0,02	0,01	0,18
Prihodi		-0,06			-0,11*			-0,16**	
		-0,12			-0,11			-0,13	
		-2,97**			1,93*			-2,23*	
R=		0,373			0,206			0,238	
R ² =		0,139			0,042			0,057	
F=		20,28**			3,28**			4,55**	

*p≤0,05; **p≤0,01

Viši rezultat znači negativniji stav, više obrazovanje, dob i prihode, ženski spol, pripadnost dvoroditeljskoj obitelji.

Navedeni prediktori objašnjavaju 13,9% varijance stava prema samohranom roditeljstvu u ukupnom uzorku ispitanika. Najbolji prediktor je bračni status roditelja, a značajni prediktori su i spol i dob ispitanika, te njihov materijalni status. Pozitivnije stavove prema samohranom roditeljstvu imaju samohrani roditelji, žene, mlađi roditelji i roditelji boljeg materijalnog statusa. Na važnost bračnog statusa kao odrednice stavova prema samohranom roditeljstvu ukazuje i podatak da ostale sociodemografske varijable objašnjavaju svega 4,2% varijance kriterija u uzorku jednoroditeljskih obitelji, odnosno 5,7% u uzorku dvoroditeljskih obitelji. Značajni prediktori

stavova prema samohranom roditeljstvu. Stavovi roditelja vjerojatno su u većoj mjeri povezani s mjerama obiteljskih odnosa i dobrobiti roditelja nego sa samom obiteljskom strukturom.

Percipirani odnos društva prema različitim tipovima jednoroditeljskih obitelji

Drugi cilj istraživanja bio je utvrditi kakav je, prema mišljenju roditelja, općeniti stav društva prema različitim tipovima jednoroditeljskih obitelji te provjeriti razlikuju li se roditelji različitog bračnog statusa i spola u percepciji društvenih stavova pre-

ma različitim jednoroditeljskim obiteljima. Ispitanici su na ljestvicama od pet stupnjeva označavali koliko se pozitivno ili negativno društvo odnosi prema razvedenim majkama i očevima, majkama i očevima izvanbračne djece te majkama udovicama i očevima udovicama. Budući da je i na ovim mjerama broj odgovora koji nedostaju bio relativno mali (manji od 5%), u daljnjoj obradi rezultata oni su zamijenjeni prosječnim vrijednostima na odgovarajućoj ljestvici percipiranog odnosa društva prema pojedinom tipu obitelji samohranih roditelja. Kao što se vidi iz prosječnih rezultata u tablici 5., i samohrani roditelji i roditelji iz dvoroditeljskih obitelji smatraju da se društvo ne odnosi jako pozitivno prema različitim jednoroditeljskim obiteljima. Prosječne procjene za rastavljene roditelje i roditelje izvanbračne djece kreću se između 2 i 3, tj. između skalnih vrijednosti »uglavnom negativan« i »ni pozitivan, ni negativan«. Prema mišljenju svih ispitanika, nešto je pozitivniji stav društva prema očevima udovicama i majkama udovicama, ali su i u ovom slučaju prosječne procjene bliže neutralnom dijelu ljestvice nego pozitivnom. Anketirani roditelji ocjenjuju da je odnos društva najnegativniji prema majkama izvanbračne djece za koje su procjene najbliže skalnoj vrijednosti »uglavnom negativan«.

Dvosmjerna analiza kovarijance, uz kontrolu naobrazbe roditelja, broja djece i prihoda u obitelji, pokazala je značajan efekt interakcije bračnog statusa i spola ispitanika pri procjenjivanju društvenih stavova prema razvedenim majkama. Samohrani očevi ocjenjuju značajno povoljnijim odnos društva prema razvedenim majkama nego samohrane majke, dok je u uzorku vjenčanih roditelja razlika u suprotnom smjeru, tj. oženjeni očevi, u odnosu na udane majke, ocjenjuju nepovoljnijima stavove društva prema razvedenim ženama. Analizom procjena društvenih stavova prema neudatim majkama dobivena je također značajna interakcija. Dok se očevi iz različitih obitelji ne razlikuju u percipiranom stavu društva prema majkama izvanbračne djece, majke koje su u braku ocjenjuju odnos društva prema neudatim majkama značajno pozitivnije od samohranih majki. Majke općenito, bez obzira na bračni status, ocjenjuju pozitivnijima društvene stavove prema razvedenim muškarcima nego očevi. U ocjeni stava društva prema očevima vanbračne djece dobivene su značajne razlike s obzirom na spol ispitanika i tip obitelji. Vjenčani roditelji i majke u prosjeku ocjenjuju povoljnijima društvene stavove prema neoženjenim očevima. Kod procjena odnosa društva pre-

Tablica 5.

Percipirani stavovi u društvu prema različitim tipovima jednoroditeljskih obitelji – analize kovarijanci rezultata samohranih i vjenčanih očeva i majki

Prevladavajući stav društva prema:	Jednoroditeljske obitelji (N=376)		Dvoroditeljske obitelji (N=384)		Spol (A)	Tip obitelji (B)	AxB
	Očevi	Majke	Očevi	Majke			
Razvedenim majkama	2,82	2,45	2,59	2,81	0,53	0,25	12,12**
Razvedenim očevima	2,68	2,91	2,74	3,01	11,68**	0,69	0,10
Neudatim majkama	2,37	2,17	2,35	2,53	0,01	3,67	4,29*
Neoženjenim očevima	2,30	2,62	2,65	2,71	5,50*	6,71**	2,53
Majkama udovicama	3,23	3,39	3,30	3,53	5,58*	0,39	0,09
Očevima udovicama	3,12	3,51	3,29	3,54	14,66**	0,24	0,86

Značajnost F-omjera: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

Ljestvica procjene: 1=jako negativan; 2=uglavnom negativan; 3=ni pozitivan, ni negativan; 4=uglavnom pozitivan; 5=jako pozitivan.

ma roditeljima udovicama/udovcima dobiveni su samo značajni efekti spola, tj. žene u prosjeku smatraju da se društvo odnosi povoljnije prema ovoj kategoriji roditelja nego muškarci.

Prosječne procjene u tablici 5. pokazuju kako su samohrane majke, u odnosu na samohrane očeve, sklonije pozitivnije ocijeniti odnos društva prema razvedenim očevima, očevima izvanbračne djece i očevima udovcima. S druge strane, samohrani očevi ocjenjuju pozitivnije nego samohrane majke odnos društva prema razvedenim majkama i neudatim majkama. Ove razlike u procjenama muških i ženskih ispitanika ukazuju na to da samohrani muškarci i žene, iako dijele iskustva zajednička samohranim roditeljima, pri percipiranju prevladavajućih stavova u društvu prema roditeljima različitog spola izražavaju solidarnost s pripadnicima istog spola.

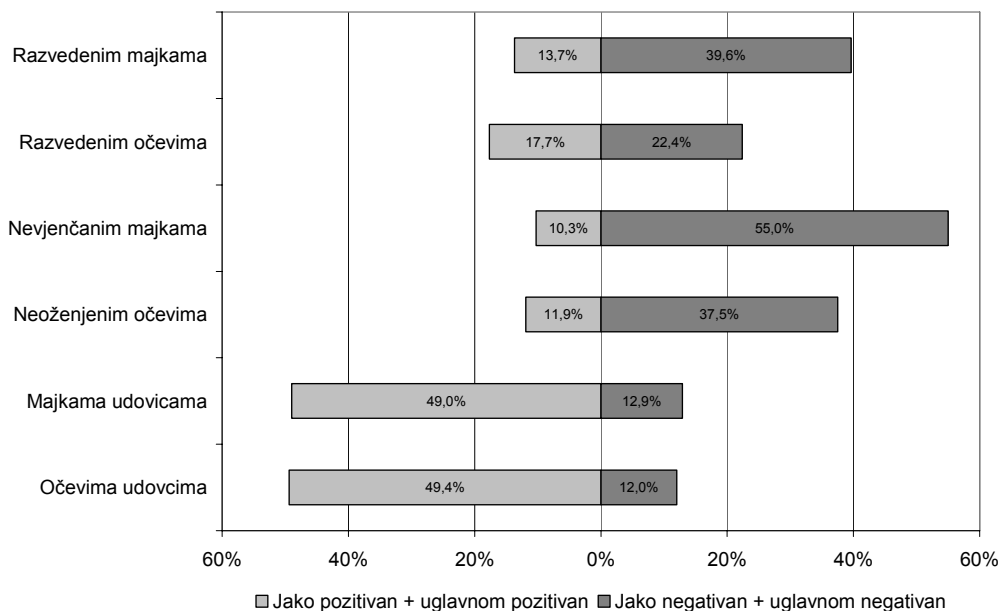
Razlike u ocjeni prevladavajućih stavova u društvu prema različitim tipovima obitelji samohranih roditelja još su vidljivije kada se prikaže udio ispitanika koji smatraju da su stavovi u društvu prema pojedinim tipovima jednoroditeljskih obitelji pretežito pozitivni (odgovori »uglavnom pozitivan« i »jako pozitivan«), odnosno pretežito negativni (odgovori »uglavnom negativan« i »jako negativan«). Budući da se odgovori roditelja iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji značajno ne razlikuju, osim u slučaju ocjena odnosa društva prema očevima izvanbračne djece, rezultati su prikazani za cijeli uzorak ispitanika (slika 1.).

Sudeći po mišljenju roditelja u četiri najveća hrvatska grada, društvo se ne odnosi prema svim jednoroditeljskim obiteljima jednako, već ih se često diferencira s obzirom na način kako su to postale. Kako su podaci prikupljeni na prigodnom uzorku jednog segmenta populacije hrvatskih

Slika 1.

Percipirani stavovi u društvu prema različitim oblicima obitelji: odgovori svih roditelja (N=760)

Stav prema:

građana, nije opravdano smatrati ih pouzdanim indikatorom stvarnog stanja u društvu. Međutim, zbog toga što su kao roditelji vjerojatno svjesniji odnosa okoline prema (samohranim) roditeljima, te zbog gotovo potpunog odsustva razlika između roditelja iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji u percepciji prevladavajućeg odnosa društva prema različitim tipovima obitelji samohrani roditelja može se pretpostaviti da dobiveni rezultati uvelike odražavaju stavove koji postoje u društvu.

Odgovori ispitanika ukazuju na određene društvene stereotipe o različitim tipovima jednoroditeljskih obitelji. Dok je prema roditeljima udovcima i udovicama percipirani stav društva pozitivan, vjerojatno zbog toga što se njih ne smatra odgovornima za njihovu situaciju, u nepovoljnoj su situaciji rastavljeni i neoženjeni očevo, a još više rastavljene i neudate majke. Najnepovoljniji s obzirom na stavove u društvu je položaj majki izvanbračne djece.

Tradicionalniji stavovi u društvu izražavaju se i u većoj diskriminaciji majki u odnosu na očeve u slučaju kada se radi o rastavljenim ili nevjenčanim roditeljima. Feminističke autorice ukazale su na postojanje snažnog »mita majčinstva« u zapadnim kulturama koji utječe na sustav vjerovanja o skrbi za djecu te odnos društva prema ženama koje su majke (Braverman, 1989., prema Ganong i Coleman, 1995.) Ovaj mit sadrži ideju da su majke ili potpuno dobre (savršeno tople, strpljive, ljubazne i njegujuće) ili potpuno loše. Idealizacija majčinstva dovodi do očekivanja gotovo nadljudskih sposobnosti za njegu i odgoj djece. Ukoliko se prepozna da je majci možda stalo i do nečeg drugog, osim majčinstva (npr. do karijere, do boljeg braka) brzo biva skinuta s pijedestala. Očekivanja koja proizlaze iz idealizacije majčinstva mogu biti prisutna i među stručnjacima pomažućih struka koji rade s obiteljima. Posebno su obiteljski terapeuti izloženi kritici da na majke svaljuju previše

krivnje i odgovornosti za funkcioniranje obitelji (Caplan i Hall-McCorquodale, 1985., prema Ganong i Coleman, 1995.).

Implikacije stereotipa i negativnih stavova prema samohranom roditeljstvu

Ganong i Coleman (1995.) istraživali su sadržaj socijalnih stereotipa o različitim tipovima majki. Ustanovili su da o rastavljenim majkama vlada mišljenje da posjeduju manje pozitivnih i više negativnih obilježja od udatih majki i žena općenito. Stereotipizirane su kao usamljene, nesretne, pod stresom i u financijskim teškoćama. Njihove roditeljske vještine ne smatraju se lošima, iako su procijenjene slabije od roditeljskih vještina majki u braku. Nikad vjenčane majke ocrtane su kao neugodne osobe s mnogo negativnih i malo pozitivnih osobina ličnosti. Smatralo se da su im roditeljske vještine loše, te da su neuspješne i kao bračne partnerice i članice obitelji, kao i da su odrasle u nesretnim obiteljima. Općenito ih se vidi nesretnima i problematičnim devijantnim osobama. Ako su rašireni negativni stavovi prema samohranom roditeljstvu ili prema pojedinim kategorijama samohranih roditelja, onda pripadnost osobe takvoj kategoriji može utjecati na to kako je okolina percipira i kako se prema njoj ponaša. U socijalnoj psihologiji poznato je da stavovi djeluju na percepciju i prisjećanje informacija o osobi na način da se uočavaju informacije koje su u skladu sa stavom, dok se one koje nisu u skladu ignoriraju ili modificiraju tako da se mogu uklopiti u postojeći sklop uvjerenja. Do distorzija percepcije na sličan način mogu dovesti i očekivanja temeljena na stereotipu. Stoga je važno istraživački interes usmjeriti na stereotipne i potencijalno diskriminirajuće stavove prema samohranim roditeljima, a posebice treba ispitivati koliko su raširena vjerovanja da samohrani roditelji nisu dobri roditelji.

Negativni stavovi okoline prema samohranim roditeljima također mogu utjecati na to kako se pripadnici različitih obiteljskih oblika sami doživljavaju i vrednuju, tj. na samopercepciju. Moguće da negativne evaluacije obiteljske strukture vode u sniženo samopoštovanje. To može povećavati unutarnje i interpersonalne napetosti članova jednoroditeljske obitelji, te djelovati na njihovu prilagodbu.

Nepovoljni stavovi prema samohranom roditeljstvu utječu i na ponašanje prema članovima jednoroditeljskih obitelji koje se drugačije tretira zbog njihovog obiteljskog statusa. Iako o utjecaju stereotipa o obiteljskim oblicima na interakcije postoji vrlo malo istraživanja, za očekivati je da suočavanje s negativnim stavovima okoline može predstavljati dodatni izvor stresa članovima jednoroditeljskih obitelji. Poseban problem predstavlja ako diskriminacija postoji u postupcima stručnjaka nadležnih za obiteljsko-pravnu zaštitu, primjerice, prilikom donošenja odluke o izdvajanju djeteta iz obitelji. Uz interakcije na interpersonalnoj razini, negativni stavovi mogu se iskazivati i u području socijalne politike. Primjerice, ako javnost ima negativan stav prema samohranom roditeljstvu i njegovom učinku na dijete, bit će suzdržanija u odobravanju državne podrške ovoj skupini korisnika. Na to da je često pružanje društvene pomoći u skladu sa stereotipnim stajalištima ukazuje Song (1996.) ističući kako je u razdoblju jačih negativnih stavova socijalna pomoć udovicama bila izdašnija i manje uvjetovana, a prema ostalim tipovima samohranih majka češće su se izražavale sumnje s obzirom na to zaslužuju li pomoć ili ne.

ZAKLJUČNE NAPOMENE

Glavni nalazi provedenog istraživanja pokazuju da roditelji iz većinske skupine obitelji i muškarci imaju općenito manje pozitivan stav prema samohranom rodi-

teljstvu, te da se percipirani odnos društva prema samohranim roditeljima razlikuje ovisno o spolu roditelja ili tome na koji su način postali samohrani. Pri tom je potrebno upozoriti na metodološke slabosti ovog istraživanja koje ograničavaju mogućnost generalizacije njegovih nalaza. To se prije svega odnosi na činjenicu da ovo istraživanje uključuje gradsku populaciju i ispitanike koji su u prosjeku u kasnim tridesetim godinama, te je u oba poduzorka udio ispitanika višeg stupnja naobrazbe znatno veći nego u ukupnoj populaciji hrvatskog stanovništva. Uz to, u uzorak ispitanika iz jednoroditeljskih obitelji nismo uspjeli uključiti i neoženjene očeve, koji su inače najmanje »vidljivi« u našem društvu, a također ne znamo odgovara li udio samohranih roditelja iz različitih tipova obitelji njihovom udjelu u populaciji samohranih roditelja. Znatno broj istraživanja u uzorak samohranih roditelja uključuje rastavljene roditelje, nevjenčane roditelje i roditelje udovce/udovice. Različite jednoroditeljske obitelji dijele slična iskustva, ali se vjerojatno i razlikuju po nekim obilježjima s obzirom na tip obitelji. Sudeći prema rezultatima našeg istraživanja, ovi roditelji dijele slične stavove prema samohranom roditeljstvu. Zbog malog i prigodnog uzorka mogućnost generalizacije ovog nalaza je ograničena te bi u daljnjim istraživanjima valjalo provjeriti razlike u stavovima majki i očeva iz različitih tipova samohranih obitelji na većem, reprezentativnom uzorku ispitanika.

Skali stavova prema samohranom roditeljstvu može se zamjeriti to što su sve čestice oblikovane u istom smjeru što može utjecati na pristranost u odgovaranju. U konačnoj verziji skale, s obzirom na rezultate faktorske analize, zadržane su samo čestice koje zahvaćaju negativne aspekte samohranog roditeljstva. Takav pristup uglavnom odražava društvenu stvarnost u kojoj više ili manje negativna vrednovanja pojave samohranog roditeljstva dominiraju

nad pozitivnima, ali ne omogućava cjelovito mjerenje odnosa prema samohranom roditeljstvu kao objektu stava. Stoga je u budućnosti instrument potrebno nadopuniti s više tvrdnji čiji bi se sadržaj odnosio i na pozitivne aspekte samohranog roditeljstva koji su također opisani u znanstvenoj literaturi (Jekielek, 1998.; Raboteg-Šarić i sur., 2003.).

Opisani rezultati ovog i drugih istraživanja upućuju na to da samohrani roditelji mogu naići na poteškoće u uspostavljanju svog kredibiliteta kao roditelja. Negativni stavovi i stereotipi okoline jedan su od izvora tih teškoća. Ukoliko ih imaju stručnjaci u području obrazovanja, zdravstva i socijalne skrbi moguće je da oni nepovoljno djeluju na procjene samohranih roditelja i ponašanje prema njima, predstavljajući na taj način socijalno-psihološku prepreku pristupu socijalnim pravima na strani davalca usluga.

Čini se da su, prema mišljenju roditelja, reakcije okoline više negativne u odnosu na samohrane majke, tj. na rastavljene i nevjenčane majke, nego u odnosu na očeve. Međutim, jedna od češćih predrasuda koju okolina izražava u odnosu na očeve odnosi se na sumnju u njihove roditeljske sposobnosti. Pri planiranju mjera za samohrane roditelje potrebno je detaljnije ispitati potrebe i probleme roditelja različitog spola i biti osjetljiv za razlike između samohranih očeva i majki.

Dobiveni rezultati upućuju na potrebu daljnje senzibilizacije društva za probleme i potrebe jednoroditeljskih obitelji kao dijela različitosti suvremenih oblika obitelji u hrvatskom društvu. Važno je posvetiti veću pozornost stereotipima i negativnim stavovima prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci, omogućiti bolje razumijevanje životne situacije jednoroditeljskih obitelji te popularizirati nalaze najnovijih istraživanja o prediktorima roditeljskog ponašanja i dječje prilagodbe u jednoroditeljskim obiteljima.

Tu je ključna uloga odgojno-obrazovnog sustava i medija kroz koje treba ciljano poticati vrijednosti uvažavanja različitosti obiteljskih modela u kojima danas sve više ljudi živi. Ako imaju tu mogućnost, djeci je bolje uz roditelje u sretnom braku nego uz rastavljene roditelje, što jasno upućuje na promicanje zadovoljnih obiteljskih zajednica kao važan cilj obiteljske politike (Emery, 1999.). Njegovu ostvarivanje podrazumijeva poticanje i podržavanje braka, a ne stigmatiziranje rastave i izvanbračnog rađanja djece. No ono što se čini najvažnijim je stvaranje uvjeta (uključujući uklanjanje prepreka) koji će roditeljima omogućiti uspješno udovoljavanje zahtjevima roditeljske uloge – unutar onog obiteljskog konteksta u kojem je ispunjavaju.

LITERATURA

- Amato, Paul R. (2000). The consequence of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1269-1287. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x
- Aračić, P., & Nikodem, K. (2000). Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu. *Bogoslovska smotra*, 70(2), 291-311.
- Baloban, J. (2005). *U potrazi za identitetom: komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*. Zagreb: Golden marketing.
- Bennett, M., & Jamieson, L. (1999). Perceptions of parents as a function of their marital status and sex. *Infant and Child Development*, 8(3), 149-154. doi:10.1002/(SICI)1522-7219(199909)8:3<149::AID-ICD196>3.0.CO;2-5
- Bilge, B., & Kaufman, G. (1983). Children of divorce and one-parent families: Cross-cultural perspectives. *Family Relations*, 32(1), 59-71. doi:10.2307/583979
- Bogensneider, K. (2000). Has family policy come of age? A decade of the state of U.S. family policy in the 1990s. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1136-1159. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.01136.x
- Conger, R. D., Ge, X., Elder, G. H., Lorenz, F. O., & Simons, R. L. (1994). Economic stress, coercive family process and the developmental problems of adolescents. *Child Development*, 65(2), 541-561. doi:10.2307/1131401

- Črpić, G., & Rimac, I. (2000). Pregled postotaka i aritmetičkih sredina. Europsko istraživanje vrednota – EVS 1999. *Bogoslovna smotra*, 70(2), 191-232.
- Čudina-Obradović, M., & Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing.
- Demo, D. H., & Cox, M. J. (2000). Families with young children: A review of research in the 1990s. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 876-895. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.00876.x
- Državni zavod za statistiku (2008). *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2008*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Emery, R. E. (1999). Postdivorce family life for children: An overview of research and some implications for policy. In R. A. Thompson & P. R. Amato (Eds.), *The postdivorce family: Children, parenting and society* (pp. 3-28). London: Sage Publications.
- Ganong, L. H. & Coleman, M. (1995). The content of mother stereotypes. *Sex Roles*, 32(7-8), 495-512. doi:10.1007/BF01544185
- Ganong, L. H., Coleman, M. & Mapes, D. (1990). A meta-analytic review of family structure stereotypes. *Journal of Marriage and the Family*, 52(2), 287-297. doi:10.2307/353026
- Grivić, V., Vrbošić, B., & Košćić, N. (4. 11. 2001.). Jučer, na dan muškaraca, otvoren SOS telefon: rastavljeni očevi žele svoju djecu. *Večernji list*.
- Hantrais, L., & Letablier, M. T. (1996). *Families and family policies in Europe*. London: Longman Publishing Group.
- Jekielek, S. M. (1998). Parental conflict, marital disruption and children's emotional well-being. *Social Forces*, 76(3), 905-936. doi:10.2307/3005698
- Katz, R. (1998). Divorced mothers evaluate their lifestyle: personal attitudes and social perceptions. *Journal of Divorce and Remarriage*, 28(3-4), 121-135. doi:10.1300/J087v28n03_07
- Ni Bhrolchain, M. (2001). 'Divorce effects' and causality in social sciences. *European Sociological Review*, 17(1), 33-57. doi:10.1093/esr/17.1.33
- Noble, C. L., Eby, L. T., & Lockwood, A. (2004). Attitudes towards working single parents: Initial development of a measure. *Educational and Psychological Measurement*, 64(6), 1030-1052. doi:10.1177/0013164404264844
- Pečnik, N. (2006). Jednoroditeljske obitelji. U D. Bayley & H. Gorančić-Lazetić (ur.), *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj* (str. 71-76). Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) u Hrvatskoj.
- Pong, S., Dronkers, J., & Hamptden-Thompson, G. (2003.) Family policies and children's school achievement in single- versus two-parent families. *Journal of Marriage and the Family*, 65(3), 681-699. doi:10.1111/j.1741-3737.2003.00681.x
- Raboteg-Šarić, Z. & Pečnik, N. (2006). Bračni status, financijske teškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka. *Društvena istraživanja*, 15(6), 961-986.
- Raboteg-Šarić, Z., Pečnik, N., & Josipović, V. (2003). *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Simons, R. L. (Ed.). (1996). *Understanding differences between divorced and intact families: Stress, interaction and child outcome*. London: Sage Publications.
- Song, M. (1996). Changing conceptualizations of lone parenthood in Britain: Lone parents or single mums? *The European Journal of Women's Studies*, 3(4), 377-397.
- Williams, F. (2004.) *Rethinking families*. London: Calouste Gulbenkian Foundation.

Summary

ATTITUDES TOWARD SINGLE PARENTHOOD

Zora Raboteg-Šarić

Institute of Social Sciences Ivo Pilar

Ninoslava Pećnik

*Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb
Zagreb, Croatia*

Changes in the family structure produce different social reactions, and the negative attitude of society towards single parent families can generate social vulnerability of this group. (The lack of) understanding of the environment influences not only the behaviour of other persons toward single parents and their children, but also their attitudes and personal experience of single parenthood. In order to improve the insight into the experience of new forms of family in our society, a survey of the attitudes of parents of different marital status and gender towards single parenthood, and the connection of the attitudes towards single parenthood with other socio-demographic characteristics of parents was analysed. The sample included 384 parents from families with two parents (301 women and 83 men) and 376 parents from single parent families (325 women and 51 men) from four largest towns in Croatia. For the research purposes, the scale of attitudes towards single parenthood was formed, and its parts relate to the assumed characteristics of single parents and the assumed effects of single parenthood on the development of the children. The results have shown that single parents, women, younger parents and parents of better material status show more positive attitudes towards single parenthood. The second aim of the research was to analyse the differences in the perceived attitude of society towards different subgroups of single parent families. According to the opinion of the parents who participated in the survey, society does not treat all single parents equally, but differentiates them according to the way how they became single parents and according to their gender. While the attitude of society towards widows and widowers is a positive one, it is unfavourable towards the divorced and single fathers, and even more so towards the divorced and unmarried mothers. With regard to the perceived social attitudes, mothers of illegitimate children are in the most unfavourable position. The results of this and other research studies point out that single parents may encounter difficulties in establishing their credibility as parents, and that can be the result of the negative attitudes and stereotypes about them. If the providers of social services are contributing to this, we can speak of the psychological obstacles in the realisation of social rights imposed by the service providers.

Key words: attitudes toward single parents, single parenthood, two parents families, gender differences

